

Foglalkozzunk az öregekkel!

Bevezetés

„Úgy érezzük, hogy amit teszünk, csak egy csepp a tengerben, a nélkül a csepp nélkül azonban sekélyebb volna a tenger” (Kalkuttai Teréz)

Szociális munkás szakon vagyok, szociális munkás szeretnék lenni, a Kalkuttai Teréz cseppjeit gyűjteni.

Egyetlen egyetemi szak nevében sincs az a szó, hogy *munkás*, mégis ez a szó fedti a legjobban, hogy ezzel a hivatással fáradságos munka társul. Természetesen van egy elméleti - szociológiai, pszichológiai - háttere, arra alapul, de a lényeg a munkán van. Ezért ennek a dolgozatnak a témája is egy praktikus, gyakorlati terv, a szociális munka megtervezése az idősgondozás területén.

Kolozsváron születtem, ami nagyvárosnak számít, és így nagyon régen megfigyeltem az életforma változásokkal bekövetkező olyan hiányokat, melyet szociális munkával lehet pótolni. Az öregek gondozása – lelki és fizikai egyaránt – nem új ötlet, már az inkák idején külön rendszert alakítottak ki ezért, és az egyházak missziós tevékenységének a középpontjában is a beteg öregek álltak. Ennek ellenére gyakorlatilag a nem ágyhoz kötött, nem mozgásképtelen öregek teljesen figyelmen kívül maradnak napjaink szociális gondoskodásában. Pedig az öregkorban, bölcséleti értelemben két alapvető ellentétes folyamat zajlik le. Az egyik az, hogy az öregkor lehet a testi és lelki hanyatlás korszaka, veszteségek sorozata (társak, munka, képességek), a jövő leszűkülése. A másik viszont arra vonatkozik, hogy az öregség ad jót, pozitívumokat is, mert egy élettapasztalat után már az idős ember képes rendet rakni, fontossági sorrendet megállapítani az események között, és bölcsebben szemlélheti a világot és önmagát. Nekünk, szociális gondozóknak egyik feladatunk, hogy a környezetünkben élő öregek felfedezzék ennek az életszakasznak ezt a szépségét. Ezért terveztem egy olyan gondozói programot, melyet egyetemi kollegáimmal végeznénk, és ez a társadalmilag mellőzött de értékekben gazdag rétegre irányítjuk figyelmünket. A program, amit terveztem általánosan alkalmazható, de mivel a gondozók a BBTE szociális- munkás, teológus hallgatói, ezért Kolozsvár van a tanulmány középpontjában.

I. Az öregség

Az öregség egy összetett, heterogén jelenség. Általában akkor beszélünk öregségről, ha a szervezet biológiailag kezd hanyatlani, és a társadalmi szerep vállalása egyre nehezebb. A hetven év felettieket tekintik az emberek öregnek, a hatvan év felett az idős megnevezést használják. Annak ellenére, hogy a test biológiailag valóban a hanyatlás szakaszában lépett, a kognitív fejlődés nem áll meg felnőttkorban,¹ hanem egész életen át tartó folyamat. Freud és a pszichoanalízis kimutatta², hogy a lelki struktúrák öregkorban is megőrzik rugalmasságukat, ezt bizonyítja, hogy az analitikus gyógy mód idős korban is képes megváltoztatni őket. Viszont éppen Freud példája, aki idős korban is nagyot alkotott, azt mutatja, hogy az öreg emberek tudományos, műszaki, művészi képességeiknek akár csúcspontján is lehetnek. S az a sok ember, aki hatvanas és hetvenes éveikben még fontos döntéseket hozott (bírák, politikusok) tanúsítja, hogy a szellemi képességeknek nem kell a korrallal csökkenniük. Charlotte Bühler és mások kezdték az életfolyamatot kutatni, és valóban bebizonyították, hogy az öregkor az életnek lehet produktív szakasza is. Ennek magyarázata, hogy egyes intellektuális feladatokban nyújtott teljesítmény a felnőttkor folyamán romlik, míg más javul. A korrallal javuló teljesítménynél az emberek a *kikristályosodott intelligenciát* használják,³ amit tapasztalataikból egy életen át építenek. Az a fajta intelligencia, ami a felnőttkor után hanyatlani kezd, az egyfajta *folyékony intelligencia*, melyre a problémamegoldásban van szükség. Az életkor előrehaladásával minőségileg új gondolkodási mintázatokkal kell megismerkedni, amely lehetővé teszi, hogy a felgyűlt kulturális tudás kiegyensúlyozza a „folyékony” képességek hanyatlását.

Ellen Langer és munkatársai (1979) egy kísérletet végeztek, azzal a szándékkal, hogy megfigyeljék hogyan lehet visszafordítani az öregek korában tapasztalható intellektuális hanyatlást.⁴ Egy öregotthonban az idősek két csoportjával végeztek interjúkat. Az egyik csoportban a kutatók, amellet, hogy a nyugdíjast kérdezték, a saját élettapasztalataikról is beszéltek, „viszonzott énfeltárás”-nak nevezte Langer. A másik csoportnak ugyanazokat a kérdéseket tették fel, az idős ember válaszait ugyanolyan érdeklődéssel hallgatták, de magukról nem beszéltek. Az eredményt az ápolók által megítélt jólléti skálán és formális emlékezeti tesztekben mérték le, és jelentős különbséget tapasztaltak a két csoport között: a viszonzott beszélgetésben részesülő nyugdíjasok messze felülmúlták a többieket. Ezek az eredmények is mutatják, hogy a környezet új információi, az aktív társas kapcsolatok

¹ BUDA, Béla: A lélek egészsége, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2003, 184. old.

² FERUD, Sigismund: *Bevezetés a pszichoanalízisbe*, Gabo kiadó, Bp., 2006, 278-283.

³ COLE, Michael – COLE, Sheila R.: *Fejlődéslélektan*, Osiris kiadó, Bp., 1998, 679. old.

⁴ COLE – COLE: i.m. 688. old.

nemcsak megállíthatják a hanyatlást, de elősegíthetnek egy egységes fejlődést is, az újdonság serkentő erejével.

Az idősök pszichológiai változásának okai a biológiai és kognitív tényezőkön kívül, a szociális téren történő események is lehetnek. Ezeket a szociális eseményeket az élet folyamán Robert Atchley követte nyomon⁵. Szerinte a *hivatást* tekintve a születéstől a serdülőkor közepéig tart a foglalkozásra való felkészülés, amint dolgozni kezd a munka szakasza, majd ötven év után a munkából való kivonulás, nyugdíjig.

A családi ciklus szinte párhuzamos ezzel. Az egyén, „otthon”

kezdi életét, majd „egyedül” van egy ideig, utána szülőként a családi élet ismét fontos lesz. A felnőttkor középső szakaszának vége fele, mikor a gyerekei már önálló életet kezdenek, a család újraszerveződik, létszámában csökken, a pár ismét kettesben marad („üres fészek”) és végül a házastárs elvesztésével megszűnik, magányos lesz.

A gazdasági ciklusban a másoktól való függőséget vizsgáljuk: amíg az egyén nem dolgozik, függ a szüleitől, ezt követi egy viszonylag hosszú függetlenségi szakasz, utána a csökkent keresőképesség szakaszába érkezik, és sok esetben gazdasági függőségben végződik, időskorban.

A szociális kategóriákban bekövetkezett változások a pszichológiai változásokkal állnak kapcsolatban. Mikor a felelősségteljes igazgató vagy főnök nyugdíjba vonul, és hatalmát többet nem gyakorolhatja, nemcsak azzal a kérdéssel szembesül, hogy miképp foglalja el magát, de újra hozzá kell szoknia a hatalomnélküliséghez is. Más nyugdíjba vonulónak a munka jelentette önértékelésének alapját, és ezt elveszítve bizonytalanná válik. Tulajdonképpen majdnem minden esetben a függetlenséget függőségre váltani, hasznosból haszontalanná, családostól magányossá válni, értékesből értéktelenné lenni, és ezeket így megélni nagy lelki válságot okozhat. A szociális munkások feladata is, hogy az idősödő egyén egyedüllétében is új élményekkel szembesüljön, amelyet ugyanaz az aktív szociális és pszichológiai alkalmazkodást követel meg tőle, ami gyerekkori fejlődésnek alapvető része volt.⁶

⁵ COLE– COLE: i.m. 681. old.

⁶ COLE – COLE.: i.m. 683.old.

II. Az idősök elmagányosodásának okai

A családnak a legrégebbi időktől kezdve egyik alapvető szerepe: a *gondozó – ellátói funkció*. A funkció lényege az, hogy a család még, vagy már önellátásra képtelenek (kisgyermek, betegek, idősök) gondozásának – ellátásának legtermészetesebb szervezőmódja.⁷ Legtermészetesebbként azért említjük, mert a család többféle értelemben is közel van az ellátásra szorulóhoz. A modern polgári fejlődés azonban ebben a funkcióban is komoly változást hozott, mert számos gondozási – ellátási forma, vagy azok egy része, társadalmilag, szervezett formákban valójában meg. Például kisgyermek ellátása bölcsődében, napköziben, betegek a kórházban, az idősöké azonban csak nagyon kevés esetben hátrult intézményekre: idősök otthonára. A funkció módosulásában, az idősök gondozása szempontjából három tényező hatása látszik erősnek.

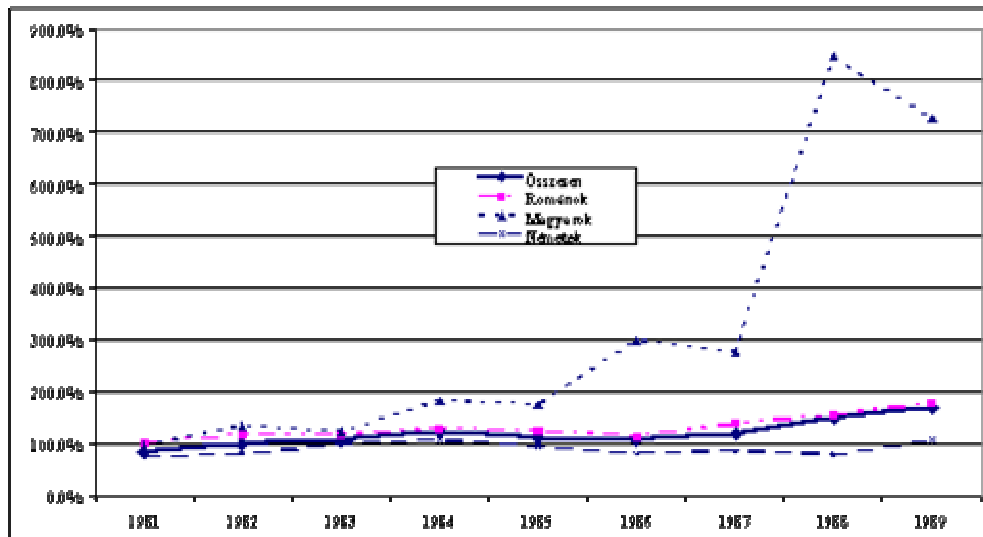
Az első a *területi mobilitás*. A nyugati fejlett országokban már általános jelenség, hogy a fiatal családok elköltözik a szülőktől, többnyire munkalehetőségeik szerint orientálódva, sokszor más városba, vagy más országba is eltávolodhatnak, s az idősök nyugdíjas otthonokba vonulnak. Nálunk is mind több kezdő szakember a karrier építéséért más városba megy, itt azonban még nincsenek nyugdíj ellenében szépen kiépített öregotthonok, tehát nincs megoldva az idős szülők gondozása.

Kolozsváron, Erdélyben a területi mobilitás nemcsak a munkalehetőség irányítja, hanem az elvándorlás is. Kolozsvár sajátos helyzetű, hovatartozása miatt is: Erdély fővárosának tekintik, de Romániában van. Ebből a helyzetből kifolyólag a 20. század elejéig többnyire magyar lakta város, ma már alig 19,2% magyar nemzetiséget tud felmutatni, aminek az egyik oka az *elvándorlás*. Ez már 1990 előtt is egy létező, nem elhanyagolható jelenség volt Romániában, annak ellenére, hogy fárasztó, hosszadalmas, sokszor hátrányos helyzetet okozó eljárás előzte meg a végleges útlevel kézhez kapását. Kivételt képezett a zsidók és a németek kivándorlási kérelme, melyeket valamivel könnyebben hagyták jóvá az államhatóságok. Azok, akik sikeresen távoztak az országból, egyértelműen, és visszafordíthatatlanul letelepedési szándékkal tettek. Ebben az időszakban a magyarok kivándorlása az anyaországba nem kiemelkedő arányú, mivel a szintén kommunista Magyarország nem volt túl vonzó. A nyolcvanas évek második felében jelentős mértékben növekedett mind a hivatalos kivándorlás, mind a disszidálás. Nemcsak mennyiségileg következett be ez a változás, hanem a nemzetiségi összetételben is. A kivándorló németek

⁷ BÁNLAKY, Pál: *Családszociológia*, Wesley könyvek, Bp., 2001, 46. old.

száma nem változott, arányuk azonban csökkent, a román nemzetiségű kitelepedők száma és aránya fokozatosan, míg a magyaroké ugrásszerűen megnőtt.⁸

A Romániából legálisan kivándorlók aránya 1980-hoz képest nemzetiségenként

Forrás: Horváth István szerkesztése

Az 1987-ben elindult menekülési hullám 1990-ben tetőzött, a következő évben már visszaesett Ennek oka, hogy 1991-ben a magyar hatóságok szigorú intézkedéseket fogadasítottak, melyek nagyrészt a román állampolgárokat érintették. A hivatalos kitelepedés mellett folyamatos volt az Erdély és Magyarország közötti munkaerő áramlás, amely többnyire illegális volt, és a magyarországi fekete munkaerő piacot virágoztatta fel.

Összegezve 1987–1991 között a hivatalosan letelepedési engedéllyel áttelepedők számát 56.500 körülire becsülik, és a teljes vándorlási veszteséget 93 ezerre, melynek 95% - a magyar. Ez a szám a Brassó és Hunyad megye 1992-ben jegyzett magyar népességének felelt meg. Az adatok alapján kitűnik, hogy a kivándoroltak majdnem 40% - a dolgozni ment (fekete munka), tehát többnyire fiatalok, és van egy számottevő, szintén fiatal réteg, akik továbbtanulás céljából mennek Magyarországra, azután később kérik a végleges letelepedést. A szülők itthon maradnak, mert már nem akarnak változtatni az életkörülményükön. Mikor gyerekeik repatriálnak, ők még dolgoznak, esetleg már nyugdíj felé közelednek, később magányos öregekké válnak.

⁸ <http://adatbank.transindex.ro>, HORVÁTH, István: *Az erdélyi magyarság vándormozgalmi vesztesége 1987-2001*.

A második tényező a *lakásviszonyok megváltozása*, ugyanis Kolozsvár nagy számbeli fejlődése a szocializmus idején tetőzött. Az 1213-tól⁹ városnak elismert Kolozsváron (Castrum Clus) 1453-ban 6000 adózó polgára volt, szász és magyar azonos arányban, és az Óvár ennek a lakosságnak felelt meg méreteiben. A középkorban már rohamosan fejlődött (1593-ban már 8500 fő szerepel az adólajstromban), majd a XIX. század elején már megkétszereződik a lakosság száma (1850-ben 16.886), de 1880-ra ismét megkétszereződik ez a szám (30.363) és 1910-re már 60.365 lelket tartottak nyilván. A belváros utcái, házai ennek a számnak az arányában épültek fel, többnyire a XIX. század végén, XX. század elején. A két világháború között a város beépített területe is csaknem megkétszereződött, a lakossága is növekedett: 1920-as 83.000-ről 1938-ban 115.000-re emelkedett a száma. A II. világháború után az új rendszer politikájában kiemelt helyet kapott az ipar erőltetett fejlesztése, ezzel együtt munkaerő kereslet jelent meg, így 1986-ban már 310.017 lakosa volt városunknak. A lakásmegoldás a viszonylag szűk területen a tömbházépítés volt. Így 30-40 éve kezdődött a kis lakásokba való költözés, ami lehetetlenné tette a régi családmodellek tovább vitelét, mikor sokszor három generáció élt egy háztartásban. Napjainkban a negyven évvel ezelőtti fiatalok a 60-70 évesek, és az ő gyermekeik sem maradnak a 60 négyzetméteres területű közös lakásban együtt a szülőkkel. Ennek az elköltözésnek az „üres fészek” (empty nest) szindróma a következménye az idősödő szülők lelki világában.

A harmadik tényező a *generációs ellentét*. A mai világban egy fokozódó távolodás jelentkezik az idősebb és fiatalabb nemzedék között, mert teljesen más értékrend szerint élnek. A mai öregek a régi társadalmi értékrendet őrzik: pl. a férfiak és a nők egyenlőségét, a régi nemi erkölcsöt, a házasság szentségét és felbonthatatlanságát, a kötelességtudatot és a tekintélyelvét, a belülről vezérelt munkamotivációt, a takarékoskosságot és a jövőorientáltságot, stb. Mindez a két nemzedék között kommunikációs zavarokat és konfliktusokat okoz, szülőt és gyermeket egymással szembeállít, mert az új nemzedék önmegvalósításának céljait követi, és ebben az önérvényesítő harcban az öregedő szülők elvei terhet jelentenek számára. Így kialakult a *nukleáris* családtípus¹⁰ (szülőkből és gyerekekből álló család), mind több unoka nevelkedik távol a nagyszülőktől, és a „nagycsalád” csak ünnepekre gyűl össze. Ennek az öregek elmagányosodásán kívül az is a hátránya, hogy a fiatalabb nemzedék szinte a folyamatosságot nélkülözve fejlődik, és nem sikerül az előző nemzedékek értékeit, hagyományait továbbvinni, holott ezek között nagyon sok az időtálló érték.

⁹ GAAL, György: *Kalauz a régi és új Kolozsvárhoz*, Korunk kiadó, Kolozsvár, 1992, 8 old.

¹⁰BUDA, i.m., 204. old.

Az öregek elmagányosodását tanulmányozva megfigyelhető világszerte az a tendencia, hogy nagyon sok öreg izolálódik annak ellenére, hogy aránylag kevesen vannak, akiknek nincs senkiük, inkább azért lesznek magányosak, mert családtagjaik elhagyják őket.

III.A Katolikus Egyház szociális tevékenysége

Az elmúlt században az öregek elmagányosodása nemcsak azért volt ritkább, mert a nagycsaládok, a generációk együtt éltek, hanem a vallás és az egyház is nagy lelki és fizikai, anyagi segítséget adott. A közösségben való aktív részvétel inkább a katolikus vallásúaknál adott egy pozitív feltöltődést. Ebben nemcsak a gazdagabb szertartás és a gyónás játszik szerepet, hanem az ünnepek szélesebb skálája, és az a körülmény, hogy a katolikus vallásosság évszázadokon át összefonódott a népi kultúrával, és így a rítusok alkalmi köré különféle társas szokások és találkozások kapcsolódtak. A mélyen átélt vallásosság (bármilyen hit, felekezet) sokat segíthet az öregség elviselésében, de a még erősen vallásos országokban végzett vizsgálatok is azt mutatják¹¹, hogy a vallásnak csökkenően van a lélektani ereje, és a személyiség számára már nem annyira vezérlő eszme, mint régen. Azonban a vallás és a felekezetekhez tartozás nemcsak lelki feltöltődése volt az öregeknek, hanem az egyház segítette a közösségbe való beilleszkedésükben.

A közösségteremtés gyakorlati, szociális jelleggel is bírt az idősök körében, a templom, a nőszövetségek megakadályozta az izolálódásukat, sokan elfoglaltságot találtak a kézimunkakörben, öregcserkész mozgalmakban, melyeket az egyházak patronáltak, nagyon nagy segítséget nyújtottak egymásnak is, és karitatív akcióik is voltak.¹²

A szocializmus idején – a rendszer által hirdetett ideológia azt hangoztatta, hogy megszűnt az éhínség, a nyomor, az általános szegénység, így a karitatív tevékenységre, a jótékonykodásra sem volt szükség, teljesen háttérbe szorult, és az egyházi civil szervezeteket betiltották. A rendszerváltás után lehetett hallani ismét a *Caritas* szót, annak ellenére, hogy mind a fogalomnak, mind az intézménynek tekintélyes múltja van.

A 19. század végétől kezdenek az egyházak, elsősorban a Katolikus Egyház szociális kérdésekkel mind teoretikus, mind gyakorlati jelleggel foglalkozni. 1891-ben jelent meg XIII. Leó pápa *Rerum Novarum* szociális enciklikája, amely hangsúlyozza az egyház felelőségét a társadalmi bajok megoldásában. Az enciklikát Magyarországon Prohászka

¹¹ VENCSEK, László: *Keresztény felelősség az új Európában*, Studia folyóirat, 2004, 53.old.

¹² GEREBEN, Ferenc – TOMKA, Miklós: *Vallásosság és nemzettudat*, Corvinus kiadó, Bp., 2001, 48. old.

Ottokár Esztergomi érsek próbálta alkalmazni, majd Gieswein Sándor, győri kanonok elindítja a keresztény szociális mozgalmat, amely azonban nem hozta meg a várt eredményt, a széthúzások, belső ellentétek miatt. Ennek ellenére 1945 előtt nagyon sok szociális kérdést oldott meg az egyház, de akkor a történelmi egyházak saját vagyonnal rendelkeztek, nem a hívek adakozásából tartották fenn magukat. Így az adakozás, a segítség nem lett annyira általános és emberközi, mert intézményesített formában történt. Ha valaki szegényeken akart segíteni, az egyháznak adta az erre szánt összeget, és rá bízta, hogy döntse el, kinek van erre a legnagyobb szüksége. Ha valaki életcélnak tekintette mások segítségét munkával, akkor egyházi korházakban, szeretotthonokban segített. Az egyház templomokat, iskolákat épített, az árvaházakat, öregotthonokat is finanszírozta, és ehhez nem volt szükség külön odafigyelésre a hívek részéről. A Caritas volt a katolikus egyház hivatalos segélyszervezete, melyet 1896-ban alapítottak Freiburgban, majd 1924-ben Amsterdamban 8 ország hasonló szervezete határozta el az első nemzetközi Caritas szövetség megalakítását. 1990-ben újra alakult a második világháború után betiltott segélyszervezet, és a jelenlegi adatok szerint a következő a szerkezete¹³:

2005		
Alkalmazottak		215
Állandó önkéntesek		47
Gondozottak		10.437
A gondozottak nem szerinti megoszlása	Nő	7278
	Férfi	3159
A gondozottak kor szerinti megoszlása	0 – 18 év	132
	19 – 59 év	1997
	60 év fölött	8308
Kiszállások száma		339.122
Szakápolás		662.959
Alapápolás		247.783
Háztartási segítség		386.438
Kölcsönzött ápolási segédeszközök		1449

A Caritas 2005 évi jelentését tovább vizsgálva kitűnik, hogy külön figyelmet fordítottak az otthoni ápolásra és a szociális gondozásra, ami 92 helységben zajlik, 21 városban és 71 faluban, Erdély hat megyéjében: Fehér, Kovászna, Brassó, Hargita, Hunyad és Maros. 41 otthoni betegápoló és szociális gondozó és 6 háztartási segélynyújtó központjuk van ezekben a megyékben.

¹³ A Caritas éves jelentése

Az esetek leírásából és a beszámolóból levonhatjuk a következtetést, hogy annak ellenére, hogy sok központ van, a gondozók és gondozottak aránya 260/10437, ami azt jelenti hogy 39 ember jutott egy szociális gondozóra, akik nem egy helyen laknak, tehát külön ki kell menni mindenikhez. Ha ezt tovább vizsgáljuk, akkor az adatokból kitűnik, hogy 215 csak állandó alkalmazott, akik napi 8 órát dolgoznak akkor 3 és fél óra jut egy ápoltra, amiből fél óra út. Ha még a 47 önkéntest is hozzászámoljuk, akkor is szinte ugyanaz az arány marad (+ 16 másodperc). Mivel ennyire kevés a gondozó és annyian igénylik a segítséget, így csak a betegek, sőt a súlyos betegek kerülnek a figyelem középpontjába.

A Caritasnak családsegítő programja is van, amelynek fő tevékenységei: esettanulmány és tanácsadás egyéni esetekben (125 eset); családok rendszeres látogatása, helyzetfelmérés (26 eset); jegyeskurzusok: kétszer 8 találkozó / 42 résztvevő; találkozó az önkéntesekkel: 6 találkozó/ 15 résztvevő.

A Caritas 2005-ös évi jelentését összegezve megállapíthatjuk, hogy jelentős segítséget nyújthatnak mind az időseknek, mind a gyerekeknek, és más rászorulóknak, a lehetőségeik szerint, de azonnal megfigyelhető, hogy Kolozsváron, Kolozs megyében nem működik egyetlen ilyen öregeket segítő központ sem. A helyi Caritasnál 8000 rászorultat tartanak számon, akik közül 86-nak segítenek, ebből 30 hajléktalan, a többinek pénz vagy élelmiszer-csomag juttatást adnak. Következésképpen valóban szükség van egy segítő jellegű tevékenységre részünkről.

A rendszerváltás után az egyházak tevékenységének a középpontjába nem a jótékonykodás került. Egyfelől azért nem, mert nem igen tudtak mit kezdeni a hirtelen napirendre kerülő sok szociális probléma egyházi jótékonykodás alapú „megoldásával”. Másrészt nem volt anyagi alap sem még a szociális háló kiépítésére, mivel az elállamosított javak visszaszerzése még mindig folyamatban van.

IV. Az állam szociális programja

A modern társadalom kénytelen szembenézni az öregség problémájával. Mivel korábban az idős emberek elsősorban a család, a közösség vagy a vallási felekezet gondja volt, ők látták el az öregeket, a társadalom egésze alig viselte – nem is nagyon ismerte – ennek terheit. Az átlagos élettartam és a városban lakók számának növekedésével problémává vált az időskor anyagi feltételeinek biztosítása, és ennek következtében kezdtek kialakulni a nyugdíjrendszerek és a biztosítóintézetek, melyek ezt a problémát kellett megoldják. De az

egészségügyi biztosítás és a nyugdíj csak az elemi feltételeket jelenti, az idősök a jogegyenlőség elvén jó egészségügyi ellátás magas színvonalát, a nyugdíjak reálértékének megtartását, melyeket kevés és gazdaságilag nagyon jól fejlett államok tudják biztosítani. Az idős korú lakosság megfelelő egészségügyi és szociálpolitikai ellátása egyre nagyobb pénzüsszeget emészt fel. Az Amerikai Egyesült Államokban a nyolcvanas évek elején az egészségügyi kiadások csaknem 30 százaléka a 70 év feletti korcsoport ellátását biztosította.¹⁴ A Kelet-Európai országokban történt társadalmi és pénzügyi átalakulások miatt a nyugdíj nem a munkaképes korban kifizetett alapból, hanem a jelenlegi nemzeti jövedelemből származik. Így a szociális gondozásra még kevesebb összeg jut.

Romániában az idős személyek szociális gondozásáról szóló 17/2000. 06. 03. törvény összefoglalja a kérdéskör minden oldalát és a megoldási lehetőségeket. Az idős személyek szociális gondozásában a törvény alapján az állam megpróbál felvállalni bizonyos feladatokat, és foglalkozik a szociális gondoskodás pénzügyi hátterével.

A szociális gondozásban részesülhetnek azok az idős személyek, akiknek:

- egyedülállóak vagy nincs más eltartásban
- nincs lakásuk és nincs hol lakjanak
- nincsenek jövedelmeik, vagy jövedelmeik nem elégségesek a megélhetéshez
- nem tudnak egyedül gazdálkodni vagy különleges gondoskodást igényelnek
- akik szociális és ápolási gondjaikat nem tudják megoldani betegség, fizikai vagy lelkiállapotuk miatt

A szociális gondoskodás alapelvei: Ahhoz, hogy valaki szociális gondozásban részesüljön, helyzetét fel kell mérni, egy szociális tanulmány alapján. Megállapítandó, hogy milyen betegségben szenved, milyen igényei vannak, milyen körülmények között lakik, és milyen jövedelemmel rendelkezik. Gondoskodásra szorul az a személy, aki nem tudja magát önállóan ellátni különösképpen egészségi, de más az öregedéssel kapcsolatos problémák miatt is. A helyzet felértékelését egy országos szabvány szerint végzik. Időszakonként az értékelést újra és újra el kell végezni. Gondoskodni lehet valakiről beleegyezésével, s amennyiben ez nem szerezhető meg, akkor a kérdésre az illetékes hatóság dönt. A szociális gondoskodás arra törekszik, hogy ideiglenesen vagy állandó jelleggel az idős személyt otthonában, öregotthonban vagy más hasonló szociális intézményben gondozza.

Szociális gondozás tartalmilag a következőket ölelheti fel:

¹⁴ BUDA, i.m. 172 old.

- az idős személy gondozása, a társadalom peremére való szorulás megelőzése, társadalmi beilleszkedés, jogi és közigazgatási támogatás, ügyintézés, lakásának gondozása, az étkezés megoldása

- tisztálkodási kérdések megoldása, a társadalmi életbe való bekapcsolódás

- orvosi szolgáltatások lakásán vagy egészségügyi intézményekben

A fenti szolgáltatások közül egyesek ingyenesek, vagy a szerény jövedelemmel rendelkezők részére ingyenesek, más szolgáltatásokért fizetni kell. Ezeket a díjakat a helyi tanács állapítja meg. Az orvosi szolgáltatásokat az egészségügyi biztosító rendszer szabályozza. Magát a szolgáltatást civil szervezetek vagy egyházak végzik a helyi tanáccsal kötött megállapodások alapján. A helyi tanács teljes vagy részmunkaidővel gondozókat alkalmazhat. Jelenleg a kolozsvári városi tanácsnak több mint ezer ilyen idősgondozó alkalmazottja van a 340.000 lakosra, ami elenyészően kevés.

A jelenlegi gazdasági körülmények között a helyi tanácsnak sohasem lesz annyi pénze, hogy ezeket az igényeket maradéktalanul ki tudja elégíteni. Ez okozza azt, hogy mindegyre magányos, elhagyatott gondozatlan öregekről hallunk, ilyenekkel találkozunk egyes utcasarkokon vagy a templom bejáratánál, koldulnak pénzért, megélhetésért.

A törvényekből ismét arra a következtetésre juthatunk, hogy a leginkább elhanyagoltak az olyan idős emberek, akik nem szenvednek annyira súlyos betegségben, hogy gondozóra legyenek jogosultak, esetleg megvan saját lakásuk, csak nincsenek olyan jólétben, hogy állandó gondozót tartsanak, és az erejük, munkabírásuk lecsökkent. Az egyházi és állami segélyek, mint a statisztikákból kiderül, nem az ő esetükre vonatkoznak. Az ilyen idős embereknek szükségük van fizikai segítségre: elkísérni orvoshoz, bevásárolni, esetleges alkalmi ügyintézés (számla kifizetés, szerelők kihívás, postai küldemények, gyógyszerek kiváltása, stb.), de ugyanakkor a lelki segítségre, a szellemi rugalmasság megtartását segítő foglalkozásokra is.

V. Civil szervezetek próbálkozásai

Már az 1600 – 1700-as évektől Kolozsváron az idősek problémáiban a céheknek karitatív szerepvállalása volt, ami két módon történhetett: Egyrészt, mint például a csizmadiáknál: „ha a mester megöregedne, megfogyatkozna, nincsen aki ellássa két ifjú mestert rendelték mellé éjjelre és nappalra is”.¹⁵ Hozzájuk hasonlóan más céhek is segítettek

¹⁵ In : Kolozsvár 1000 éve, EME, Kolozsvár, 2001, 107. old.

az idős mestereket és családjukat. A segédnyújtás másik típusa a pénzbeli volt, a mivel segítettek öreg céhtársukon, hogy „kegyes istenfélő asszonyokat” fogadhassanak segítségül. Az özvegyekről való gondoskodás is szociális tevékenységeik közé tartozott. A legáltalánosabb szokás az volt, hogy még egy évig lehetőséget adtak az özvegynek, hogy a mesterséget gyakorolja, amennyiben ura nevét viseli, vagyis nem ment újra férjhez.

A XVIII. századtól az egyház vette át a szociális segítő szerepet egészen a XX. század közepéig. A hit és ennek megfelelő erkölcsi magatartás elsődlegesen személyes ügy. Társadalmi lényként azonban a személy cselekedetei az emberek közötti kapcsolatokra irányulnak, nyomot hagynak a társadalmi struktúrákon és intézményeken. Így a nőszövetségek egészen a szocialista rendszer kezdetéig fél évszázadon át olyan szociális programmal rendelkeztek, amely foglalkozott az árvákkal, öregekkel, betegekkel, fiatal lányok nevelésével, gazdasszonyokkal, egyszóval: egymással. A II világháborútól az állam felelőssége lett, majd a kilencvenes évek közepén az egyházak civil szervezetei, főleg a nőszövetségek gondoltak egy szociális háló kialakítására, mely ezt a hiányt is pótolná. Arra a következtetésre jutottak, hogy egy működőképes gondozói hálózatot csak ökumenikus alapon lehet megszervezni. Kolozsváron például a város lakóinak nagy része tömbházakban él, vallás tekintetében teljesen vegyesen. Sokkal ésszerűbben lehetne megszervezni a munkát, ha egy-egy gondozó egy tömbben lakó öregekhez járna, vallástól függetlenül. Ezért tartottak egy közös gyűlést az egyházak nőszövetségei, melyen részt vett egy RMDSZ küldött is, és megegyeztek, hogy felméri a szükségleteket, a BBTE szociológia tanszékének segítségével. 1995 februárjában megkezdte egy lelkes kis csapat a munkáját, felmérő lapokat készítettek, melyeket számítógépen akartak feldolgozni. A nőszövetségek (Református, Katolikus, Unitárius), a Caritas munkatársai és az egyetemistáknak egy csoportja megkezdte a felmérést, de a város méretéhez viszonyítva túl kevesen vettek részt benne. Így csak 650 családot tudtak meglátogatni, de a számítógépes program nem készült el, így a feldolgozás is elmaradt, és a tevékenység leállt.

VI. Szociális programtervezet

Az első fejezetekben bemutattam az öregkor lélektani vetületeit, mely szerint az egyik legfontosabb probléma a magányosság, és ennek okai. Vázoltam az egyház, az állam és a civil szervezetek öregekkel foglalkozó programjait, és eljutottam arra a következtetésre,

hogy nagyon hasznos lenne, ha mi, szociális munkások és teológusok hallgatók megszerveznénk azt a gondozói hálózatot, ami ezt a hiányt pótolná, és segítene az idős emberek egyedüllétét feloldani, lélektani hatóerőt adni, egy méltóságteljes megérdemelt öregkort megélni.

1. A program első lépése a *helyzet felmérése lenne*. Az egyházaknál, nőszövetségeknél, RMDSZ-nél létező listák alapján megállapítanánk a segítségre szorulóknak számát, állapotukat. Később ki lehet még bővíteni a névsort, de a munka mielőbbi megkezdése érdekében, és a nőszövetségek rossz tapasztalataiból okulva, egy reális, gyakorlati házról – házra történő felmérés még legalább egy évvel halasztaná a segítségadást.

2. Ki kell alakítani egy városi szintű közös adatbázist: ha nincs számítógépes nyilvántartás, vagy külön-külön van minden felekezetenél, és az RMDSZ-nél, azt egyesíteni kell.

3. A szociális – munkás tanszék tanáraival megbeszélni, hogy lehet-e a gondozói tevékenység elismert gyakorlat, hány diákra lehet számítani, hetente hány órára.

4. Miután összeállítottuk a rászorulóknak és a gondozóknak névsorát, utca szerinti körzetekre kell osztani Kolozsváron a családokat, időseket, és felmérést végezni, hogy kinek mire lenne szüksége, milyen segítséget fogadnának szívesen. A szükségletek szerint csoportosítani kell az igényelt munkák milyenségét, valamint az idősök ajánlatát is

5. A kapcsolatfelvétel: a szociális gondozónak már első látogatásakor ki kell töltenie egy lapot az idős ember orvosának nevével, elérhetőségeivel, a legközelebbi hozzátartozó adataival, hogy adott esetben azonnal hatékonyan lehessen intézkedni.

6. A kitöltött űrlapok alapján egy kiértékelést kell végezni az idősök állapotát illetően, és ki kell jelölni a megfelelő gondozói feladatokat a szaktanárok tanácsai, segítségével alapján. Személyre szabott programokat kell kidolgozni.

7. Azokban az esetekben, mikor szükség lenne egy segítségre a háztartásban, ezt megszervezni. Ha van lehetőség a munkák kifizetésére (takarítás, főzés, bevásárlás, mosás, vasalás) keresni valakit. Sokszor az egyetemisták körében lehet ilyen részmunkát vállalatot találni. Ha nincs anyagi lehetősége ezt állni, akkor a családdal, a városi tanáccsal, egyházával felvenni a kapcsolatot és erre megoldást találni.

8. A kezdeti nehézségek megtapasztalása és leküzdése után egy központot létesíteni (esetleg valamelyik nőszövetség irodájában), ahol nyilvántartják a szociális munkások elérhetőségeit.

A segítő gondozó munka **alapelvei**:

Empátiával segíteni az idős emberen, hogy ne érezze az elhagyatottságát, magányosságát.

A mindennapok gondjainak meghallgatása, megoldása.

Az idősek érezzék a velük való törődést, hogy emberi méltóságukat megtarthassák.

A szellemi frissesség megmaradásáért – felolvasni nekik a napi sajtót, esetleg könyveket.

A szociális gondozó el kell fogadja az embert minden gondjával – bajával együtt.

Az idősgondozás **általános feladatai** (személyenként kiválasztani az alkalmazási lehetőségeket)

- kognitív folyamatot fejlesztő terápia: sajtó, könyv felolvasása, napi események megbeszélése, estenként színház, koncert látogatása.

- Hobbik és kreatív időtöltési módok megtalálását segíteni.

- A mozgás, friss levegőn levés biztosítása: különféle mozgásprogramok szervezése.

- Interperszonális kapcsolatok fejlesztése: a barátnőkhöz, rokonokhoz elkísérni, a levelezés lebonyolítása (gyenge látás esetén)

- Integrálás egy közösségbe: nyugdíjas klub, nőszövetség.

- Testi ápoltságára a figyelmet erősíteni benne: rendezze el a haját, ügyeljen a ruhái milyenségére.

- Ahol közeli veszteség érte az idős embert, vagy még nem dolgozta fel régebbi veszteségét, ebben segíteni. Buda Béla szerint¹⁶ „foglalkozni kell a veszteséggel, mintegy kultuszt biztosítani kell számára. Gyakran a ki nem hordott gyász a depresszív állapot közvetlen oka”.

Minden társadalmi programnak elsődleges feltétele hogy az értelmiség és a társadalom vezető rétege reálisan lássák az öregek helyzetét, a szociális és lélektani szabályszerűségeket. Ezért fontos a szociális hálózatunkról szakemberekkel beszélni, rádióban, sajtóban közzé tenni, széles körben terjeszteni az idősgondozás szükségességét..

Ha sikerülne egy jól működő hálózatot felépíteni az egyház és az önkéntes egyetemi hallgató együttműködésével, akkor távlatilag érdemes lenne egy olyan szervezetet

¹⁶ BUDA, i.m., 190. old.

bejegyeztetni, melynek segítségével pályázni lehetne a hálózat fejlesztésére, hiányzó szolgáltatások beindítására, ami jelentősen megkönnyítené a munkát.

Befejezésül Tocqueville, több mint egy évszázaddal ezelőtti bölcsességét idézném: „a társadalmi szervezetekben a lehetőségek tere sokkal tágabb annál, amint azt az emberek készek lennének elgondolni”¹⁷. Rajtunk áll, hogy ezt a tágas teret kihasználjuk eredményesen, hatékonyan elődeink segítségére.

¹⁷ MERTON, Robert K.: *Társadalom elmélet és társadalmi struktúra*, Osiris kiadó, Bp., 2002. 519. old.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	1
I. Az öregség.....	2
II. Az idősek elmagányosodásának okai.....	4
III. A Katolikus Egyház szociális tevékenysége.....	7
IV. Az állam szociális programja.....	9
V. Civil szervezetek próbálkozása.....	11
VI. Szociális programtervezet.....	12